

Kresnica.¹⁾

Spisal Avguštin Šabec.

akor po vsem Slovenskem tako so imeli tudi v nam že znani vasi Krčevini navado, da so na predvečer sv. Janeza Krstnika kurili kresove. Veselo je bilo gledati, kako so na ta večer z vseh višjih in nižjih gričev in gorá visoko proti nebu plapolali prameni ter čarobno razsvetljevali temno noč. Izmed obilice onih, ki so na ta večer s kresom poslavlili ostanek starodavne šege naših že zdavnaj umrlih pradedov, je bila tudi krčevinška šola. Leto za letom so učenci pod nadzorstvom svojega gospoda učitelja napravili na določenem prostoru in to na ne predaleč od vasi in šole oddaljenem holmu veliko grmado, ki so jo potem na kresni večer zakurili in se ob nji radovali. Ker so za ta večer k šolskemu kresu povabili svoje starše in so ti tudi drage volje prišli, je bilo mogoče vsem učencem pri kresu prisostvovati in se ob veselem prepevanju in drugačnem radovanju veseliti prelepega in pomembnega večera.

Težko so otroci čakali na ta večer. Slednjič se jim je vendar izpolnila srčna želja, da bodo smeli v družbi z gospodom učiteljem in svojimi roditelji kuriti kres, ker nastopil je težko pričakovani kresni dan. Vse se je vršilo pa tako-le:

Po popoldanskem pouku so se zbrali otroci pred šolo, pustili svoje šolske stvari v šolski sobi in odkorakali skupno z gospodom učiteljem proti holmu, kjer naj bi stala grmada za kres. Kar jih je bilo iz vasi Krčevine, so izprosili pri svojih starših, da so smeli nekaj lesa nesti s seboj, ostali pa so ali spotoma ali pa v obližju holma pobrali vse, kar je bilo po tleh ležečega in gorljivega. Med temi so bili tudi Poljančeva Angelica, Otorepčeva Milica in Završnikov Jakec.

¹⁾ V latinščini: *Leucanthemum vulgare*.

Ko so dospeli na holm, so se takoj polotili dela, in kmalu je stala velika, za kres pripravljena grmada. Na večerjo in zgodnje spanje je danes mislil le malokdo.

»E, kaj večerja in spanje; brez tega se bo že en večer prebilo, saj kresovi ne gore vsak večer« — tako so se pogovarjali nekateri ter s tem navduševali ostale učence, da so potem tudi ti popolnoma pozabili na svoje lačne želodčke in mehko posteljico ter ob splošnem navdušenju ostali na holmu.

Gospod učitelj pa je, ko je bila grmada dogotovljena, porabil čas, kar ga je bilo še do prižiganja kresov, v to, da je opozoril otroke na cvetko, ki jo je doletela ta čast, da nosi ime kresnega večera, in katere je tudi na tem holmu obilo cvetelo, ter jo pri tej priložnosti opisal tako-le:

Cvetico, o kateri se hočemo danes pogovoriti, imenujemo kresnico. Svoje lepo ime je dobila odtod, ker jo dobimo okolo sv. Janeza Krstnika ali kresnega dne v prav veliki množini in najlepšem cvetju vsepovsod, bodisi po travnikih, njivah in drugod. Ker cvete krog sv. Janeza Krstnika, ji pravijo tudi ivanjščica. Poleg teh dveh imen jo nazivlje ljudstvo tudi volovsko oko, pekel-vice-nebesa itd. Ime volovsko oko je dobila najbrže odtod, ker spominja njen cvetni košek glede svoje velikosti nekoliko na volovsko oko, a da ji pravijo pekel-vice-nebesa, so tega krivi njeni beli, jezičasti, ob robu koška rastoči cvetovi, ki jih zlasti mladina cvet za cvetom puli, hoteč zvedeti, pride li po smrti v pekel, vice ali nebesa. To se godi pa tako-le: Ko odtrga otrok prvi cvet, reče pekel, ko odtrga drugega, reče vice, a ko odtrga tretjega, reče nebesa. Ko je izpuljen četrti cvet, reče zopet pekel in to gre tako dalje, dokler ne ostane zadnji cvet, ki naj bi povedal resnico. Da je to le navadna igrača, je več kot umevno. Vsekakor pa jo prav zaradi tega nazivljejo Nemci »preroško cvetico«.

Kresnica ali ivanjščica je trpežno zelišče. Njena v zemlji se nahajajoča korenika ni dolga, a tudi močna ni. Zato ima pa kresnica na nji jako mnogo dolgih vlaknatih koreninic, ki skrbе v prvi vrsti za zadostno hrano, v drugi vrsti pa, da jo prav trdno pričvrstijo v tleh.

Iz korenike poganja eno ali pa tudi več robatih, od 30—60 cm visokih, golih stebel, ki se navadno ne razveje ter se končujejo v ploščat košek.

Na stebelu se nahajajoči listi so ali pecljati ali pa sedeči, to se pravi, da so brez peclja. Spodnji pecljati listi so narobe jajčasti, topi in narezani, zgornji, sedeči pa so klinasti ali podolgastočrtasti ter precej globoko nazobčani, ob dnu celo pernasto nacepljeni in steblo objemajoči. Po stebelu sede premenjema, to je brez reda povsod po stebelu raztreseni in pojemajo tembolj na velikosti, čim bliže so vrhu. Sploh so pa majhni in neznatni in dajejo kot vsa rastlina sploh prav malo krme.

Preden se o njenem cvetu kaj več pogovorimo, vas moram opozoriti na popolnoma napačno mnenje, da to, kar v navadnem življenju pri košaricah, to je vrsti, kamor sodi tudi kresnica, navadno imenujemo cvet, ni res cvet, ampak razcvetje, to je skupina več cvetov, ki vsi izvirajo iz skupnega stebela, oziroma cvetnega koška. Kakor sem omenil, imenujemo to vrsto rastlin

socvetke ali košarice. One se nahajajo po vseh zemeljskih pasovih, bodisi v mrzlem, zmerjem in vročem, lahko bi rekli skoro po vsi zemlji ter tvorijo največjo rastlinsko družino na zemlji. Nič manj kot nad desettisoč jih je dosedaj imenoma znanih. V njih vrsto pa sodi tudi skoro desetina vseh dosedaj znanih cvetočih rastlin.

Svoje ime »košarice« so dobile po svojem, košku podobnem razcvetju, »cvetni košek« imenovanem. V tem košku, ki je ali kolutast ali pa stožkast, gol ali plevnat, se nahaja brez števila cvetov. Ta cvetni košek obdaja okolo-inokolo ena ali več vrst ovršnih listkov, ki sestavljajo takoimenovani ovojek. Oglejmo si sedaj še cvetove košaric! Posamezni cveti, ki se nahajajo v košku, imajo navadno lasasto čašo, kodeljica imenovano. Dobe se pa tudi take košarice, ki imajo luskinasto čašo, časih je pa tudi popolnoma manjka. Njih venec je dvojen, ali je jezičast ali pa cevast ter sedi s čašo vred na podrasli plodnici. To bi bilo torej najvažnejše, kar sem vam hotel povedati o tej ogromni rastlinski vrsti, oziroma njenih cvetih.

Vrnimo se sedaj zopet h kresnici. Pri nji zapazimo v cvetnem košku dvoje vrst cvetov. Večji, zunanji cveti so beli in jezičasti ter lepo v kolobar postavljeni, manjši, notranji cveti pa so rumeni in cevkasti ter stoje tikoma drug ob drugem na sploščenem plodišču. Zaraditega, ker stoje vnani cveti lepo v kolobar postavljeni, je kresnica izmed košaric uvrščena v podvrsto kolobarnic.

V cvetu samem zapazimo po pet prašnikov, ki so s svojimi prašnicami soraščeni v cev, in nitast pestič. Kresničin plod je podrasla rožka, ki nima kodeljice kot obilne druge njene sovrstnice.

Zdi se mi primerno, da vam povem, kakšno nalogo opravlja pri plodu zvečana čaša, kodeljica imenovana. Povedal sem vam že, da je ta kodeljica pri mnogih košaricah lasasta. Ko rastlina odcvete, se napolni ves cvetni košek s plodom. Ta plod pa se zaradi neokretnosti oblike cvetnega koška težko iz koška izsuje in če bi se slučajno tudi izsul, bi padel v neposredno bližino odcvetele rastline. Vsi ti plodki bi potem skalili in pogнали v toliki množini, da bi bila ena rastlina drugi napoti. Da se to ne zgodi, zato skrbe pri večini košaric kodelice. Ker so te lasaste, jih vsak, tudi najmanjši vetrič lahko iz koška odtrga in vzdigne v zrak. Tako jadrajo kodelice s plodom, ki se po nitastem vratu drži kodelice, v nepoznan svet, padejo kjerkoli na zemljo, skale tam in žive v svoji novi cvetni domovini.

Kresnica je pa ena onih redkih košaric, ki se na omenjeni način ne razmnožuje, zato tudi nima kodelic. I no, kaj bi ji tudi koristile kodelice, saj ji ni odločena tako dolga doba življenja, da bi se sploh mogla omeniti. V najlepšem razvoju jo obglavi bridka koščevo kosa, in proč je z njenim življenjem. Res je sicer, da požene tupačam postranske poganke, a cvetovi, ki zrasto na teh pogankih, so izdatno manjši ter večinoma izročeni isti usodi kot prvotni.

Ena rastlina pa je, ki cvete prav zgodaj spomladi in se odlikuje izmed vseh košaric po tem, da ima najbolj povečane in prostrte kodelice tako, da tvorijo te prav lepo obličasto glavico, in ta je navadni regrat. Vem, da jo

◁ Čuden gost. ▷

vsi dobro poznate. Pri tej rastlini zapazimo, da odnaša iz njenega golega, blazinastega koška tudi najmanjši vetrič njene kodelice daleč naokolo in skrbi na ta način za razmnoževanje le sicer kot plevel znane, a vseeno koristne, užitne rastline.

Navadna ivanjščica cvete prav pogostno po tratah, travnikih in pašnikih, kjer je časih vse belo njenih cvetov. Pa tudi po njivah, zlasti med žitom in deteljo se večkrat naseli. Tu pa jo kmetovalec kaj nerad vidi ter jo kot plevel, če le more, iztreblja. Povem vam pa, da jo kot tako le kmetovalec med žitom nerad vidi, v resnici pa se je ona človeškemu srcu tako prikupila, da jo ima izmed vseh rožnikovih cvetočih rastlin najrajši. Nobeni rožnikovi cvetici ne delamo krivice, če prisodimo kresnici prvo in najodličnejše mesto izmed vseh v mesecu juniju cvetočih cvetic. —

Med tem opisovanjem se je solnce že skrilo za bližnje gore, in nastal je večer. Otroci so le težko čakali veselega trenutka, ko jim zagori njihov kres v vsi krasoti. A le počasi se je pomikalo kolo časa dalje tako, da so postali več ali manj nestrpni. Okolo kresa so se pa jeli polagoma zbirati tudi njih roditelji in drugi vaščani, da prisostvujejo temu nedolžnemu, otroškemu veselju in pospremijo po končani zabavi svoje otročiče domov. Točno ob osmi uri je zažarel kres, in kmalu na to se jih je videlo tudi po vseh gričih in hribih. A tudi gore niso ostale osamljene. Po vseh in tudi na najvišjih, kar jih je bilo v obližju Krčevine, so mogočno spenjali kresovi svoj plamen proti temnemu nebeškemu svodu. Ko so se otroci nagledali kresov, so nato posedli s svojimi roditelji krog svojega kresa ter se ob živahnem popevanju krasnih slovenskih narodnih pesmi radovali lepega in pomembnega večera. Le prehitro je potekala ura za uro. Kres je pogorel, in treba jim je bilo odriniti proti domu. Ume se, da so se vsi prav zadovoljni in srečni vračali domov, premišljali še dolgo v posteljah o lepem kresnem večeru, dokler jih ni sladki sen zazibal v najlepše sanje o prelepi kresni noči.

Podlesna veternica.

Spisal Avguštin Šabec.

(Konec.)

Ogovorili smo že, da je vsaki rastlini solnčna svetloba in gorkota neobhodno potrebna. Ker raste podlesna veternica pod drevjem in grmovjem, ji časih, zlasti če je dobilo drevje in grmovje že zopet svojo lepo zeleno obleko, glede zadostne solnčne svetlobe gre kaj trda. Pri tem ji priskočijo njeni razmeroma veliki listi na pomoč. Ker so ti listi v primeri z vso rastlino jako veliki, morejo toliko svetlobe posrkati vase, da ta popolnoma zadostuje za neznatno rastlinico.

Podlesna veternica raste prav pogostoma po gozdih, logih, pod grmovjem in po travnikih, ki se nahajajo v bližini gozdov ali jih pa ti obdajajo.